

O'QISH MADANIYATINI OSHIRISH YO'LLARI

Qo'qon universiteti Andijon filiali

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Mirzamo'ydinova Dilnavozxon Mirzaahmad qizi

Anotatsiya: shbu maqolada o'qish madaniyatining mohiyati va jamiyat taraqqiyotidagi o'rni tahlil qilingan. O'qish madaniyatini oshirish yo'llari sifatida ta'lim muassasalarida kitobxonlik muhitini yaratish, oilada mutolaaga qiziqishni shakllantirish, pedagoglarning faol ishtiroki hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda tarixiy, taqqoslama, psixologik va pedagogik metodlardan foydalanilgan. Maqolada o'qish madaniyatini oshirish bo'yicha nazariy va amaliy tavsiyalar berilgan.

Анотация: В данной статье анализируется сущность культуры чтения и её роль в развитии общества. В качестве путей повышения культуры чтения рассмотрены создание читательской среды в учебных заведениях, формирование интереса к чтению в семье, активное участие педагогов, а также использование современных технологий. В исследовании применялись исторический, сравнительный, психологический и педагогический методы. В статье даны теоретические и практические рекомендации по развитию культуры чтения.

Abstract: This article analyzes the essence of reading culture and its role in the development of society. The main ways to enhance reading culture are discussed, including creating a reading environment in educational institutions, fostering interest in reading within the family, active participation of teachers, and the use of modern technologies. The research applies historical, comparative, psychological, and pedagogical methods. The article provides theoretical and practical recommendations for improving reading culture.

Kalit soʻzlar: Oʻqish madaniyati, kitobxonlik, mutolaa, pedagog, taʼlim, oila, motivatsiya, zamonaviy texnologiyalar.

Ключевые слова: Культура чтения, книголюбие, чтение, педагог, образование, семья, мотивация, современные технологии.

Keywords: Reading culture, readership, reading, teacher, education, family, motivation, modern technologies.

Ilmiy metodologiya: “Oʻqish madaniyatini oshirish yoʻllari” mavzusida olib borilgan ushbu ilmiy izlanishlar ilmiy-tadqiqot faoliyatining asosiy metodlariga tayanadi. Chunki metodologiya bu tadqiqotning ilmiy asosi boʻlib, u qoʻllanilgan usullar, yondashuvlar va prinsiplardan iboratdir. Ushbu maqolada oʻqish madaniyati bilan bogʻliq masalalarni oʻrganishda tarixiy, taqqoslama, sotsiologik, psixologik va pedagogik metodlardan keng foydalanildi. Shuningdek, maqolada tizimli yondashuvdan ham foydalanildi. Chunki oʻqish madaniyati murakkab ijtimoiy hodisa boʻlib, u taʼlim, oila, jamiyat va madaniyat tizimlari bilan chambarchas bogʻliq. Shu sababli oʻqish madaniyatini oshirish yoʻllari faqat bir yoʻnalishda emas, balki kompleks ravishda taʼlimiy, tarbiyaviy, ijtimoiy va texnologik yondashuvlar orqali oʻrganildi. Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot ilmiy asoslangan metodlarga tayangan holda olib borildi. Tarixiy, taqqoslama, sotsiologik, psixologik va pedagogik metodlarning uygʻunligi oʻqish madaniyatining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur oʻrganishga imkon berdi. Aynan mana shu metodologik yondashuvlar asosida maqolada ilgari surilgan gʻoyalar ilmiy ishonchlilik kasb etdi.

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar davrida insoniyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri bu bilim va maʼnaviyatdir. Bilimning asosiy manbai sifatida esa kitob va oʻqish jarayoni qadimdan qadrlanib kelgan. Tarixiy manbalarga nazar tashlasak, qaysi bir jamiyat yoki sivilizatsiya kitob va ilmga koʻproq eʼtibor bergan boʻlsa, oʻsha jamiyat tezroq rivojlangan, madaniy va iqtisodiy yutuqlarga erishgan. Demak, oʻqish madaniyati insoniyatning yuksalishi, tafakkur kengligi va maʼnaviy taraqqiyotini belgilovchi muhim mezondir.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda yoshlar ongida kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish, ularni ilmga oshno qilish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan tashabbuslar, jumladan, "Kitobxonlikni keng targ'ib qilish"ga qaratilgan qaror va farmonlar, kitob mutolaasini rag'batlantirish bo'yicha tashkil etilayotgan tanlovlar bu boradagi amaliy ishlarning yorqin dalilidir. Chunki kitob inson ma'naviyatining asosiy manbai, xalqning madaniy darajasini belgilovchi o'lchovdir. O'qish madaniyatining shakllanishi avvalo shaxsning dunyoqarashi, ijtimoiy faolligi va bilimga bo'lgan munosabati bilan chambarchas bog'liq. Kitob o'qiydigan jamiyatda mustaqil fikrlaydigan, yangilikka intiladigan, tanqidiy tahlil qila oladigan yoshlar voyaga yetadi. Bu esa davlat taraqqiyoti va millatning kelajagi uchun eng zarur shartlardan biridir. Ayniqsa, axborot oqimi nihoyatda kuchaygan hozirgi davrda yoshlar ongini turli zararli g'oyalardan himoya qilishda ham kitobxonlik madaniyati alohida ahamiyat kasb etadi. Kitob o'qishga odatlangan inson har qanday ma'lumotni saralash, tahlil qilish va to'g'ri xulosa chiqarish qobiliyatiga ega bo'ladi. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, o'qish madaniyati faqat o'quvchilar yoki talabalar uchun emas, balki keng jamoatchilik, ota-onalar va pedagoglar uchun ham muhimdir. Chunki oilada bolalarga beriladigan dastlabki tarbiya, kitobga bo'lgan munosabat keyingi yillarda shaxsiy rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Agar ota-ona mutolaa bilan shug'ullansa, kitobni qadrlasa, bu odat farzandlar ongiga ham singadi. Shu bois oila muhitida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish masalasi davlat siyosati darajasida ko'tarilmoqda. Mamlakatimizda yoshlarning o'qish madaniyatini oshirishga qaratilgan bir qator tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Masalan, umumta'lim maktablari, kollej va oliy ta'lim muassasalarida kutubxonalarning moddiy-texnik bazasini yaxshilash, elektron kutubxona tizimini kengaytirish, o'quvchilar o'rtasida "Eng yaxshi kitobxon" kabi musobaqalar o'tkazish shular jumlasidandir. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar orqali ham kitob mutolaasini targ'ib qilish, kitobxonlar klublarini tashkil etish amaliyotga joriy etilmoqda. Shu

jihtadan olganda, ushbu maqolada o'qish madaniyatining mohiyati, jamiyat taraqqiyotidagi o'rni, uni oshirishning samarali yo'llari hamda pedagoglarning roli tahlil qilinadi. Maqola davomida mutolaaga oid ilmiy qarashlar, amaliy tajribalar va milliy hamda jahon miqyosidagi ilg'or yondashuvlar o'rganiladi. O'qish madaniyatini yuksaltirish masalasi nafaqat ta'lim tizimida, balki butun jamiyat miqyosida dolzarbdir. Shu sababli bu mavzuning ilmiy-nazariy va amaliy jihatlarini keng ko'rib chiqish hozirgi davrda muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

O'qish madaniyati tushunchasi qadimdan insoniyat tafakkurida alohida o'rin egallab kelgan. Mutolaa jarayoni nafaqat bilim olish, balki shaxsning dunyoqarashini shakllantirish, uning ichki ma'naviy olamini boyitish va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish vositasi sifatida ham e'tirof etiladi. "O'qish madaniyati" deganda, avvalo, insonning kitobga bo'lgan munosabati, uni anglash, qabul qilish, tahlil etish hamda hayotiy faoliyatida qo'llay bilish qobiliyati tushuniladi. Shuningdek, bu jarayon kitob tanlash, matnga yondashish va mutolaadan zavq olish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. O'qish madaniyatining mohiyatini tahlil qilishda uch asosiy omilga e'tibor qaratish lozim: bilim olish jarayoni, madaniy qadriyat sifatida kitob va ma'naviy tarbiya vositasi sifatida mutolaa. Bilim olish jarayonida kitob insonning ilmiy tafakkurini kengaytiradi, uni yangi g'oyalar, kashfiyotlar va tajribalar bilan boyitadi. Madaniy qadriyat sifatida esa kitob jamiyatning tarixiy xotirasi, ijtimoiy ong va intellektual merosini saqlab qoluvchi vosita vazifasini bajaradi. Ma'naviy tarbiya vositasi sifatida mutolaa esa insonni yaxshi xulq-atvorga, halollik, sabr-toqat va milliy g'oyalarga sodiqlikka undaydi. O'qish madaniyati nafaqat matnni o'qish jarayonini, balki uni to'liq anglash va ongda qayta ishlash ko'nikmasini ham qamrab oladi. Masalan, oddiygina kitobni tez o'qib chiqish o'qish madaniyati hisoblanmaydi. Haqiqiy o'qish madaniyati o'qilgan asarni chuqur anglash, muallifning g'oyalarini his etish, ulardan xulosa chiqarish va hayotiy faoliyatda qo'llashni nazarda tutadi. Shu jihatdan olganda, o'qish madaniyati inson tafakkuri bilan bevosita uzviy bog'liq bo'lib, uni

ilmiy tahlil qilishda psixologiya, pedagogika va sotsiologiya fanlarining yondashuvlari muhim ahamiyatga ega. Psixologik nuqtayi nazardan, o'qish madaniyati insonning diqqat-e'tiborini jamlash, xotirani mustahkamlash, tez va samarali fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Pedagogik nuqtayi nazardan esa o'qish madaniyati ta'lim-tarbiya jarayonining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarning bilim darajasini oshiradi, ularni mustaqil izlanishga undaydi. Sotsiologik yondashuvga ko'ra, kitobxonlik madaniyati jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarga, insonlarning bir-biri bilan muloqot qilish madaniyatiga va milliy qadriyatlarning avloddan-avlodga o'tish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'qish madaniyatining mohiyatini yanada chuqurroq ochib berishda tarixiy tajribaga ham murojaat qilish maqsadga muvofiqdir. Sharq mutafakkirlari Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Navoiy, Bobur kabi allomalar ilm-fan taraqqiyoti va ma'naviy kamolotning asosiy manbai sifatida kitob va mutolaaga katta e'tibor qaratganlar. Masalan, Alisher Navoiy o'z asarlarida ilm olishning, kitob o'qishning inson hayotidagi ahamiyatini alohida ta'kidlagan. Bu fikrlar bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotgani yo'q, balki yangi zamonaviy sharoitlarda yanada ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy dunyoda esa o'qish madaniyati nafaqat kitob mutolaasi bilan cheklanmay, balki turli elektron resurslardan samarali foydalanishni ham qamrab oladi. Elektron kutubxonalar, internet maqolalari, ilmiy jurnallar, audiokitoblar va mobil ilovalar yordamida bilim olish imkoniyatlari kengaymoqda. Ammo bunday vositalardan oqilona foydalanish, ularni to'g'ri saralash va tanlash ko'nikmasi ham o'qish madaniyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Chunki zamonaviy axborot oqimi shunchalik kengayib ketganki, har bir inson zarur bo'lmagan, zararli yoki noto'g'ri ma'lumotlardan o'zini himoya qila olish ko'nikmasiga ega bo'lishi kerak. Shunday qilib, o'qish madaniyatining mohiyati faqatgina o'qish jarayonida emas, balki butun hayot faoliyatida namoyon bo'ladi. Bu madaniyat insonning dunyoqarashini kengaytiradi, tafakkurini boyitadi, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantiradi va uni jamiyatning faol, ma'naviy barkamol a'zosi etib tarbiyalaydi. Demak, o'qish madaniyati insoniyatning

intellektual taraqqiyotini belgilovchi, har bir shaxsning ichki dunyosini yuksaltiruvchi beqiyos qadriyatdir.

O'qish madaniyati shaxsiy rivojlanishning muhim omili bo'lishi bilan bir qatorda, jamiyat taraqqiyotida ham alohida o'rin tutadi. Har bir jamiyatning intellektual salohiyati, ma'naviy yuksakligi va ijtimoiy barqarorligi, avvalo, uning a'zolarining kitobga bo'lgan munosabati bilan belgilanadi. Shu bois "kitobxon jamiyat – taraqqiy etgan jamiyat" degan fikr bejiz aytilmagan. Jamiyatda o'qish madaniyatining yuqori darajada bo'lishi, eng avvalo, ma'naviy-axloqiy muhitni mustahkamlaydi. Kitob mutolaasi insonlarda ezgulik, halollik, bag'rikenglik va sabr-toqat kabi fazilatlarni shakllantiradi. Bunday fazilatlar esa ijtimoiy barqarorlik, tinchlik va hamjihatlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, yosh avlod orasida kitobxonlik madaniyatini targ'ib qilish ularni turli zararli g'oyalardan, yot mafkuralardan himoya qilishning samarali vositasidir. Ikkinchi jihat o'qish madaniyati jamiyatning ilmiy va intellektual rivojini ta'minlaydi. Kitob o'qishga oshno bo'lgan yoshlar yangi g'oyalar ishlab chiqishga, ilmiy tadqiqotlar olib borishga va ijodiy izlanishga moyil bo'ladilar. Shu bois rivojlangan davlatlarning barchasida kitobxonlik darajasi yuqori. Masalan, Yaponiya, Janubiy Koreya yoki Germaniya kabi mamlakatlarda kitob mutolaasi keng ommalashgani sababli ularning ilmiy-texnikaviy taraqqiyoti ham yuqori darajaga chiqqan. Bu holat O'zbekiston uchun ham ibrat bo'lib xizmat qilishi kerak. Uchinchi jihat o'qish madaniyati jamiyatda demokratik qadriyatlarni mustahkamlashda ham muhim rol o'ynaydi. Kitob mutolaa qiladigan inson doimo mustaqil fikrlaydi, tanqidiy yondashuvni shakllantiradi, o'z qarashlarini erkin ifoda etadi. Bu esa jamiyatda fikrlar xilma-xilligini ta'minlaydi, turli ijtimoiy qatlamlar o'rtasida muloqot madaniyatini rivojlantiradi. Natijada ochiq va adolatli fuqarolik jamiyati shakllanadi. Shuningdek, o'qish madaniyati milliy o'zlikni anglash va madaniy merosni saqlashda ham beqiyos ahamiyat kasb etadi. Har bir xalqning tarixi, urf-odati va an'analari asarlar, kitoblar va yozma manbalar orqali avloddan-avlodga

o'tadi. Agar jamiyat kitobga e'tibor bermasa, u o'z milliy ildizlaridan uzilib qolishi mumkin. Shu sababli kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish milliy qadriyatlarni asrash va kelajak avlodga yetkazishning eng muhim yo'lidir. O'qish madaniyatining yana bir muhim ahamiyati u iqtisodiy taraqqiyotga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Kitob o'qigan, mutolaa qilgan inson yangi bilimlarni egallash orqali kasbiy malakasini oshiradi, mehnat unumdorligini ko'taradi. Zamonaviy iqtisodiyotda raqobatbardoshlikni ta'minlovchi eng asosiy kuch bu bilimli, tafakkuri keng va ijodkor insonlardir. Shuning uchun o'qish madaniyatini keng targ'ib qilish nafaqat ma'naviy, balki iqtisodiy rivojlanish uchun ham zaruriy shartdir. Jamiyatda o'qish madaniyatining ahamiyati haqida gapirganda, ijtimoiy birdamlik masalasiga ham to'xtalish lozim. Kitobxonlik klublari, adabiy uchrashuvlar, kitob yarmarkalari insonlarni birlashtiradi, ularning o'zaro muloqotini kengaytiradi. Bu jarayon orqali kitob nafaqat bilim manbai, balki ijtimoiy integratsiyaning kuchli vositasiga aylanadi. Xulosa qilib aytganda, o'qish madaniyati jamiyat taraqqiyotining poydevori bo'lib xizmat qiladi. U insonlarda ijobiy fazilatlarni shakllantiradi, ma'naviy-axloqiy muhitni mustahkamlaydi, milliy qadriyatlarni asraydi va intellektual salohiyatni oshiradi. Demak, har qanday jamiyat o'z kelajagini ta'minlash uchun, eng avvalo, o'qish madaniyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishi zarur.

O'qish madaniyatini yuksaltirish bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir. Chunki ilmiy-texnikaviy taraqqiyot, globallashuv va raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanayotgan davrda insonning o'qishga bo'lgan munosabati ham o'zgarib bormoqda. Bir tomondan, kitobxonlik imkoniyatlari kengayib, elektron kutubxonalar, audiokitoblar va mobil ilovalar paydo bo'ldi, ikkinchi tomondan esa yoshlarning kitobga bo'lgan qiziqishi pasayib ketishi xavfi mavjud. Shunday sharoitda o'qish madaniyatini oshirishning samarali yo'llarini ishlab chiqish, uni jamiyat miqyosida targ'ib qilish alohida ahamiyat kasb etadi. Birinchidan, ta'lim muassasalarida kitobxonlik muhitini shakllantirish zarur. Maktab va oliy o'quv

yurtlari kutubxonalari zamonaviy talablarga mos ravishda qayta tashkil etilishi, ularning fondlari yangi adabiyotlar, ilmiy manbalar, elektron resurslar bilan boyitilishi kerak. Pedagog olim Sh.A. Abdullayevning fikricha, “Ta’lim muassasalari kutubxonasi bu nafaqat kitob saqlanadigan joy, balki o’quvchilarni mustaqil fikrlashga o’rgatuvchi, ularda o’qish odatini shakllantiruvchi madaniy markazdir”. Shu sababli maktablarda kitobxonlik haftaliklari, adabiy uchrashuvlar, mutolaa musobaqalari muntazam o’tkazilishi muhimdir. Ikkinchidan, oila muhitida kitobxonlikni qo’llab-quvvatlash katta ahamiyatga ega. Psixolog olimlar ta’kidlashicha, bola kitob o’qishga bo’lgan odatni, avvalo, ota-onadan o’rganadi. Agar oilada ota-ona kitob o’qishga vaqt ajratsa, farzand ham bu odatni o’zlashtiradi. Buyuk mutafakkir Konfutsiy shunday degan edi: “Menga yaxshi ota-onalarni ko’rsating, men sizga yaxshi farzandlarni ko’rsataman”. Demak, o’qish madaniyatini rivojlantirish, eng avvalo, oiladan boshlanadi. Shu ma’noda, har bir oilada kichik shaxsiy kutubxona bo’lishi va unda farzandlar uchun qiziqarli asarlar mavjud bo’lishi juda muhim. Uchinchidan, kitob targ’ibotini kuchaytirish zarur. Ommaviy axborot vositalari, internet va ijtimoiy tarmoqlarda kitobxonlikni targ’ib qiluvchi ko’rsatuvlar, loyihalar, maxsus ruknlar tashkil etilishi kerak. Bugungi kunda dunyoning turli mamlakatlarida “Bir oyda bir kitob”, “O’qigan kitobingni do’stingga tavsiya et” kabi aksiyalar o’tkazilmoqda. Bu kabi loyihalar yoshlarni kitob mutolaasiga jalb qilishda samarali vosita bo’lib xizmat qilmoqda. O’zbekistonda ham “Eng yaxshi kitobxon” tanlovining joriy etilgani yoshlar o’rtasida kitobga bo’lgan qiziqishni sezilarli darajada oshirdi. To’rtinchidan, zamonaviy texnologiyalardan oqilona foydalanish ham o’qish madaniyatini yuksaltirish yo’llaridan biridir. Elektron kitoblar, audiokitoblar va maxsus mobil ilovalar bugungi yosh avlod uchun qulay vosita hisoblanadi. Lekin bu jarayonda ham saralash mezonlarini shakllantirish muhim. Chunki internetda mavjud bo’lgan har bir material kitobxonlik madaniyatini oshirishga emas, balki ayrim hollarda zararli oqibatlarga ham olib kelishi mumkin. Shu sababli davlat va ta’lim

muassasalari tomonidan sifatli elektron resurslarni yaratish va ulardan keng foydalanish imkonini berish zarur. Beshinchidan, rag‘batlantirish tizimini yo‘lga qo‘yish muhimdir. Mashhur pedagog A.S. Makarenko ta’kidlaganidek, “Tarbiya jarayonida rag‘batlantirish va mukofotlash kuchli qudratga ega”. Demak, o‘quvchilar va talabalarni ko‘proq kitob o‘qishga undash uchun turli tanlovlar, musobaqalar tashkil etish, faol kitobxonlarni moddiy va ma’naviy rag‘batlantirish samarali natijalar beradi. Oltinchidan, pedagoglarning faol rolini ham alohida ta’kidlash lozim. O‘qituvchilar o‘quvchilarga kitob tanlashda yo‘l-yo‘riq ko‘rsatishlari, mutolaa jarayonini qiziqarli tashkil etishlari kerak. Masalan, o‘qilgan asar yuzasidan munozaralar, sahna ko‘rinishlari, ijodiy topshiriqlar orqali yoshlarning qiziqishini yanada oshirish mumkin. Rus olimi K.D. Ushinskiy “Bolaga kitob o‘qish odatini singdira olgan pedagog uning kelajagini yoritadi” deb bejiz aytmagan. Shunday qilib, o‘qish madaniyatini oshirishning asosiy yo‘llari ta’lim muassasalarida kitobxonlik muhitini yaratish, oilada mutolaani qo‘llab-quvvatlash, ommaviy axborot vositalarida kitob targ‘ibotini kuchaytirish, zamonaviy texnologiyalardan oqilona foydalanish, rag‘batlantirish tizimini yo‘lga qo‘yish va pedagoglarning faol ishtirokini ta’minlashdan iboratdir. Ushbu yo‘llar birgalikda qo‘llanilgandagina jamiyatda kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish mumkin bo‘ladi.

Jamiyatda o‘qish madaniyatini yuksaltirish jarayonida ta’lim muassasalarining, ayniqsa, pedagoglarning o‘rni beqiyosdir. Chunki o‘quvchi va talabalar hayotida kitobga bo‘lgan dastlabki qiziqish ko‘pincha o‘qituvchi faoliyati orqali shakllanadi. Pedagog o‘zining bilim darajasi, kitobxonlik odati va mutolaa jarayonini tashkil etish mahorati bilan o‘quvchilar uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi. Shu sababli o‘qituvchilar o‘qish madaniyatini rivojlantirishning asosiy targ‘ibotchilari va yo‘lboshchilari hisoblanadi. Pedagogik jarayonda o‘qish madaniyatini shakllantirishning birinchi qadami o‘quvchilarda kitobga qiziqish uyg‘otishdir. O‘qituvchi o‘quv jarayonida darslik bilan cheklanmasdan, qo‘shimcha

adabiyotlardan foydalanishga o'rgatishi, ilmiy-ommabop asarlarni tavsiya qilishi zarur. Buyuk pedagog K.D. Ushinskiy shunday degan edi: "O'qituvchi o'quvchilarni kitob bilan do'stlashtira olsa, ularning butun hayotini yoritib beradi". Bu fikr o'qituvchining mutolaaga yo'naltirishdagi mas'uliyatini yaqqol ko'rsatadi. Ikkinchi muhim jihat bu o'qilgan kitoblar yuzasidan muhokamalar tashkil etishdir. O'quvchi nafaqat kitobni o'qishi, balki uning mazmunini tahlil qila olishi, muallif fikrlarini tushunib, ularga munosabat bildirishni ham o'rganishi kerak. Shuning uchun pedagoglar kitobxonlik darslari, adabiy munozaralar, ijodiy topshiriqlar orqali o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirishi lozim. Psixolog L.S. Vygotskiy ta'kidlaganidek, "Bilim jarayoni faqat eshitish va ko'rish orqali emas, balki faol muloqot va tahlil orqali ham yuzaga keladi". Demak, kitob mutolaasini muhokama qilish o'qish madaniyatini yanada mustahkamlaydi. Uchinchi masala esa pedagogning shaxsiy namunasidir. Agar o'qituvchi o'quvchilar oldida kitob o'qiydigan, mutolaadan zavq oladigan shaxs sifatida ko'rinmasa, u o'quvchilarni ham kitobga qiziqitira olmaydi. Shu bois taniqli o'zbek ma'rifatchisi Abdulla Avloniy: "Ustozning o'zida bo'lmagan narsa shogirdga o'tmaydi" deb bejiz aytmagan. Bu fikr shuni anglatadiki, pedagog avvalo o'zi kitobxon bo'lishi, keyin esa o'quvchilarda kitobga mehr uyg'otishi kerak. To'rtinchidan, o'qituvchilar zamonaviy texnologiyalardan foydalanib mutolaaga rag'bat uyg'otishi ham zarur. Masalan, elektron kitoblar, audiokitoblar, onlayn kutubxona resurslari orqali o'quvchilarni ko'proq o'qishga jalb qilish mumkin. Ammo pedagog bu jarayonda nazoratchi va yo'l boshchi vazifasini bajarishi kerak, ya'ni sifatli manbalarni tanlash, foydali adabiyotlarni tavsiya etish orqali yoshlarni to'g'ri yo'naltirishi lozim. Beshinchidan, o'qish madaniyatini shakllantirishda rag'bat va motivatsiya muhim o'rin tutadi. O'quvchilar orasida "Eng faol kitobxon", "Eng yaxshi mutolaa kundaligi" kabi musobaqalar tashkil etilishi, faol qatnashgan o'quvchilarni maqto'v va mukofotlar bilan taqdirlash pedagoglarning samarali metodlaridan biridir. A.S. Makarenko ta'kidlaganidek, "Rag'bat va maqto'v bu tarbiyaning kuchli

vositalaridan biridir”. Demak, kitobxonlikni targ‘ib qilish jarayonida pedagoglar rag‘batlantirish usulidan keng foydalanishlari kerak. Shuningdek, o‘qish madaniyatini shakllantirishda ijodiy yondashuv ham katta ahamiyatga ega. O‘qituvchilar kitobdan parchalarni sahnalashtirish, asarlar asosida insho yozdirish, badiiy kechalar tashkil etish orqali o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishlari mumkin. Bu jarayon o‘quvchilarni kitob qahramonlariga mehr qo‘yishga, ularning ruhiy dunyosini his etishga va mutolaadan zavq olishga undaydi. Xulosa qilib aytganda, pedagoglarning o‘qish madaniyatini shakllantirishdagi roli beqiyosdir. Ular nafaqat bilim beruvchi, balki kitobxonlik madaniyatining targ‘ibotchisi, yoshlarni mutolaa olamiga yetaklovchi yo‘lboshchi bo‘lishlari kerak. O‘qituvchining shaxsiy namunasi, metodik yondashuvi, zamonaviy texnologiyalardan foydalanishi va o‘quvchilarni rag‘batlantirishi natijasida jamiyatda haqiqiy kitobxon avlod tarbiyalanadi.

Xulosa: O‘qish madaniyati har bir insonning intellektual salohiyati, ma’naviy dunyosi va ijodiy tafakkurini shakllantiruvchi eng muhim omillardan biridir. Jamiyat taraqqiyoti ham bevosita o‘qish madaniyati darajasi bilan belgilanadi. Tarixiy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, ilm-fan, madaniyat va adabiyot rivojlangan mamlakatlarda o‘qish madaniyati yuqori bo‘lgan. Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy asarlarida ham kitobning qadri baland qo‘yilib, ilm egallashning asosiy manbai sifatida ko‘rsatiladi. Shu sababli bugungi kunda ham o‘qish madaniyatini rivojlantirish jamiyatning ma’naviy taraqqiyotida hal qiluvchi o‘rin tutadi. O‘qish madaniyatining mohiyatiga nazar tashlaganda, u oddiy mutolaadan iborat emasligi, balki keng qamrovli jarayon ekanini ko‘ramiz. Bu jarayon o‘quvchining kitob tanlashi, uni chuqur o‘qib tushunishi, tahlil qilishi, muallif fikrlariga munosabat bildirishini o‘z ichiga oladi. Demak, o‘qish madaniyati bu nafaqat bilim olish, balki shaxsni tarbiyalash, dunyoqarashini kengaytirish, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni singdirish vositasidir. Shuning uchun ham ta’lim tizimida, oilada va butun jamiyatda o‘qish madaniyatiga jiddiy e’tibor qaratilishi lozim. Maqolada keltirilgan ilmiy

tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'qish madaniyatini oshirishning asosiy yo'llari bir necha yo'nalishda amalga oshirilishi kerak. Birinchidan, ta'lim muassasalarida kitobxonlik muhitini shakllantirish, o'quvchilarni mustaqil mutolaaga o'rgatish muhimdir. Ikkinchidan, oila muhitida kitobga mehr uyg'otish, ota-onalarning shaxsiy namunasi orqali bolalarda mutolaaga qiziqishni shakllantirish zarur. Uchinchidan, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda kitobxonlik targ'ibotini kuchaytirish, yoshlar orasida turli loyihalar, tanlovlar tashkil etish samarali natija beradi. To'rtinchidan, zamonaviy texnologiyalardan oqilona foydalanib, elektron kutubxonalar va audiokitoblarni yoshlar uchun qulay shaklda taqdim etish lozim. Bundan tashqari, maqolada alohida ta'kidlanganidek, pedagoglarning o'qish madaniyatini shakllantirishdagi o'rni beqiyosdir. O'qituvchi o'z shaxsiy namunasida kitobga mehr ko'rsata olsa, o'quvchilarni ham mutolaaga undaydi. K.D. Ushinskiy, A.S. Makarenko, L.S. Vygotskiy va Abdulla Avloniy kabi buyuk pedagog va mutafakkirlar hamisha ustozning kitobxonligi, bilimga bo'lgan ishtiyoqi shogird tarbiyasida hal qiluvchi omil ekanini uqtirib o'tganlar. Demak, o'qish madaniyatini shakllantirish eng avvalo pedagoglarning mas'uliyatiga ham bog'liqdir. Xulosa qilib aytganda, o'qish madaniyatini oshirish bu faqat bir sohaning vazifasi emas, balki butun jamiyatning ma'naviy-ma'rifiy hayotidagi umumiy jarayondir. Ta'lim muassasalari, oila, ommaviy axborot vositalari, davlat va jamoat tashkilotlari hamkorlikda ishlagan taqdirdagina kutilgan natijalarga erishish mumkin. Kitobxonlikni targ'ib qilish orqali biz yosh avlodda mustahkam bilim, keng dunyoqarash, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantiramiz. Natijada esa, jamiyatimiz intellektual salohiyati yuksalib, millatimizning ma'naviy-ma'rifiy taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shiladi. Shu sababli bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biri kitobni qadrlash, mutolaani odatga aylantirish va yoshlar qalbida o'qishga muhabbat uyg'otishdir. Zero, buyuk alloma Abu Rayhon Beruniy ta'kidlaganidek: "Ilmsiz kishi ko'rdir, kitobsiz ilm esa mavjud emasdir". Demak,

o‘qish madaniyatini rivojlantirish bu kelajakni yorituvchi eng yorqin chiroqlardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Abdullayev Sh.A. Pedagogika asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2018.
2. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: Ma’naviyat, 1992.
3. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
4. Navoiy A. Xamsa. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2016.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori. Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi. – Toshkent, 2017.
6. Rasulov R. Kitobxonlik madaniyatini shakllantirish masalalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
7. To‘xtayev B. Mutolaa madaniyati va yoshlar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2019.